

Alguns apunts sobre l'edició de les obres completes de Joan Maragall

Lluís Quintana Trias
(Universitat Autònoma de Barcelona)

L'edició de les obres completes d'un autor representa, per a qualsevol literatura nacional, una etapa de maduració, perquè exigeix una preparació filològica per part de qui la prepara, i ha de ser una necessitat cultural per part del públic a qui va dirigida. Per tal que aquesta maduració obri alhora una època de normalitat, cal superar aquesta edició amb noves propostes, més completes i més acurades. És el cas que presentem aquí d'edició de les obres completes de Joan Maragall (1860-1911), en curs de publicació.¹ Per explicar el nostre projecte, distingirem tres punts: en què es diferencia de les altres, és a dir, què la justifica; en quin sentit és completa i, en darrer lloc, en quin sentit és crítica.

I

L'edició de les obres completes de Joan Maragall podria fer pensar que la filologia catalana es troba de fa anys en aquella normalitat de què parlàvem, perquè se n'han fet fins a quatre edicions diferents, consecutives en el temps i sempre millorades. Seria una inducció falsa, és clar, perquè es tracta d'un cas excepcional, però és cert que el seu estudi ens dona molta informació sobre les circumstàncies en què s'ha trobat la filologia catalana en els darrers cent anys. I. Moreta (2004: 78-109), que n'ha estudiat les quatre edicions, proposa designar la primera (1912-13) segons qui en va ser la inspiradora, i per això

1. El grup de curadors està format per Francesco Ardolino, Glòria Casals, Ignasi Moreta i Lluís Quintana, que n'és també el coordinador.

proposa dir-ne «edició de la Vídua» i no edició Gili, tal com se l'ha conegut fins ara. La segona, l'edició dels Fills (1929-55), té una llarga història, a causa del format escollit i a la interrupció causada per la Guerra Civil; la tercera (1947), la va publicar l'editorial Selecta en un volum, que després reedità, ampliada, en dos volums (1960-61). En proposar-nos nosaltres una cinquena edició, ens col·loquem, doncs, dins d'una tradició força sòlida, especialment si tenim en compte els paràmetres de la filologia catalana.

Al llarg d'aquesta història, la nostra filologia ha canviat i disposa ara d'eines que abans no tenia: d'una banda ha pogut recuperar i posar a l'abast documents fins ara extraviats o poc coneguts;² de l'altra, coneixem millor la llengua anterior a la normativa fabriana i les diferents propostes ortogràfiques existents fins a 1913, amb les quals es regien les editorials on publicaven autors com Maragall, cosa que ha ajudat a proposar fórmules concretes sobre la seva edició actual (Martínez-Gil, 1994; Rossich, 2006; Ortín, 2008; Pinyol i Torrents, 2008). També han canviat els criteris: les edicions esmentades d'obres completes van optar per distingir els textos escrits en català dels escrits en castellà (és el cas dels dos volums de Selecta, de 1960-61, vigents fins a l'actualitat); a més, van agrupar els textos segons criteris temàtics. Aquests procediments, considerats obsolets actualment, obliguen a revisar les obres totalment. Nosaltres, seguint les propostes actuals, proposem la distinció entre gèneres (un volum per a poesia i teatre, dos per a prosa) i, dins de cada gènere, l'edició per ordre de publicació.

2

L'edició d'obres completes, especialment la dels autors canònics, representa per a cada tradició literària, com hem indicat, l'oportunitat de revisar la lectura que s'ha fet d'aquests autors i és, alhora, una forma de posar en pràctica les noves orientacions de la filologia. És interessant veure, en aquest sentit, el lloc que la correspondència d'un autor ocupa en la seva obra. Tradicionalment, i aquest també

2. Vegeu per exemple la documentació digitalitzada de Joan Maragall, disponible en línia, amb l'epistolari i altres documents, a <http://www.bnc.cat/digital/jmaragall/>

és el cas de les esmentades edicions de Maragall, la correspondència es considerava part de la seva obra. Darrerament, en canvi, veiem com aquesta consideració es discuteix (Auraix-Jonchière *et al.*, 2009); de tal manera que l'edició monumental de les obres de Benjamin Constant, en curs d'edició i prevista per a més de 50 volums, distingeix entre la «Série Oeuvres» i «Série Correspondance générale» (Constant, 1993). Nosaltres també considerarem les cartes de Maragall fora de les seves obres completes, però no descartem l'edició d'una correspondència completa per a un proper projecte.

Però, més enllà de la correspondència, és important discutir el concepte a què refereix el terme «obra completa». D'una banda, refereix a una obra no censurada; de l'altra, a la totalitat del que va escriure. El primer és obvi, el segon, no tant, especialment quan tenim en compte tot el que l'autor va escriure però no va editar. Aquí hem de tenir en compte les decisions de l'autor, però també les seves indecisions: hem de decidir el grau d'elaboració del material que guardava, si era un mer document de treball, una obra pendent de l'última revisió, etc. La mort significa sempre la interrupció de l'obra d'un autor, però aquesta interrupció és especialment brusca en algú com Maragall, que mor amb un recull d'assaigs gairebé en premsa, i una llarga conferència potser acabada. Ens cal decidir, doncs, quin grau de compleció tenien els textos que no va publicar i quina categoria els donem dins del conjunt.

A més de la totalitat del que va escriure, cal considerar també textos que tradicionalment han estat atribuïts a Maragall però dels quals no hem trobat cap document manuscrit ni publicació contemporània. D'alguns (per exemple, una conferència sobre Jaume I) sabem quan i on es va llegir; d'altres (l'article «El ingeniero», per exemple, tanmateix molt citat pels seus estudiosos), no tenim ni tan sols constància que sigui seu. En aquests casos no ens queda altra constància del seu text que a través del que ens ha arribat en les diferents edicions de les obres completes. Un cop més, cal decidir (com en el cas anterior) quina consideració han de tenir aquests escrits.

El terme «obra completa» afecta també la disposició del material dins dels volums. Els diferents estadis d'elaboració d'un text (esborrany, còpia final, text publicat en una revista, llibre que recull textos ja publicats en revistes, textos resumits posteriorment i publicats en

antologies, traduccions de textos propis al castellà i al català) s'han d'ordenar segons un criteri, i el cronològic, que sembla evident per als textos ja publicats, no té perquè ser el procediment per presentar textos publicats que l'autor no sembla haver volgut incloure en llibre, resums, etc. Per això, en el cas de la poesia, per exemple, hem preferit començar pel primer llibre publicat, i no pel primer poema publicat en una revista. No pot coincidir tampoc el criteri a l'hora de publicar poesia que a l'hora de publicar prosa, i Maragall mateix així ho va exposar en diverses ocasions; és per això que els articles en prosa es presenten en ordre cronològic, tal com es van publicar per primer cop en diaris i revistes, acompanyats, és clar, pels llibres on va recollir, revisant-los o no, alguns d'aquests articles.

3

El punt potser més difícil és la consideració del terme «crítica» que acompanya l'«edició»; però també és el que ha estat més discutit i sobre el que hi ha els estudis més avançats (vegeu el manual recent de Varvaro, 2012). Molt breument: en qualificar de «crítica» una edició, ens comprometem a donar informacions que justifiquin les decisions que hem anat prenent; d'una banda, les que hem anat esmentant en els punts anteriors, sobre la selecció i la disposició dels materials; de l'altra, la presentació del text definitiu (definitiu fins a una propera edició, si més no), cosa que comporta decidir quines variants s'hi inclouen, d'entre les possibles redaccions diverses que un autor pugui haver realitzat. Però també, per ser honestos, hem de donar compte de les variants que hem descartat, cosa que en alguns casos ens pot dur a transcriure esborranys i redaccions prèvies, la lectura dels quals resulta difícil per al lector no avesat.

En aquest darrer sentit, un punt important a considerar en una edició crítica és la informació que volem donar als lectors. Aquí les tradicions filològiques divergeixen, per exemple entre l'anglosaxona, que dóna una informació molt sumària per no entorpir la lectura, i la tradició que podríem anomenar «europea continental», que vol justificar les seves decisions i que és la que nosaltres assumim amb tot el seny possible.

En el cas dels autors que van publicar la seva obra abans de la normativa fabriana (1913), una edició (crítica o no) implica presentar un text alhora llegible al lector actual i fidel a l'autor: cal aplicar una normativa per a un autor que no tenia la nostra normativa, tot recuperant la seva llengua amb eines filològiques senzilles i clares. Sovint, l'autor vol incorporar la llengua col·loquial (no estàndard) en el text escrit (pensat essencialment per a reproduir l'estàndard): també això implica unes decisions sobre la normativa que cal usar.

Un darrer punt, menor però que cal tenir en compte, és la informació complementària a l'obra de l'autor: context personal, context temporal, lectura del text, etc. Amb una nota oportuna resollem el cas de referències i citacions implícites (intertextualitats) que per al lector contemporani als textos eren evidents, i que resulten misterioses actualment. Aquí cal actuar també amb precaució: molta documentació pot ajudar el lector poc informat, i pot ser considerada una interferència innecessària per al lector més autònom (i potser, al cap dels anys, obsoleta).

Vic, 25 de novembre de 2011

Referències bibliogràfiques

- AURAIX-JONCHÈRE, Pascale; CROISILLE, Christian; FRANCALANZA, Eric, Ed. (2009). *La lettre et l'œuvre. Perspectives épistolaires sur la création littéraire et picturale au XIXe siècle*. Clermont-Ferrand: Presses universitaires Blaise Pascal, cop.
- CONSTANT, Benjamin (1993). *Oeuvres complètes*. Comité directeur: Paul Delbouille [et al.]. Tübingen: Max Niemeyer.
- MARTÍNEZ-GIL, Víctor (1994). «Algunes consideracions sobre l'edició de textos pre-fabrians». *Els Marges*, núm. 50 (juny), p. 41-63.
- MORETA, Ignasi (2004). *Els articles catalans de Joan Maragall. Estudi i edició crítica*. Treball de recerca del Doctorat en Humanitats. Departament d'Humanitats. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- ORTÍN, Marcel (2008). «Criteris i límits de l'ortografiació en l'edició filològica (amb exemples de la prosa de Josep Carner anteriors a les Normes de 1913)». *Anuari Verdaguer*, núm. 16, p. 399-419.

- PINYOL I TORRENTS, Ramon (2008). «L'edició de textos vuitcentistes. Les edicions impreses». *Anuari Verdaguer*, núm. 16, p. 385-398.
- ROSSICH, Albert (2006). «Criteris d'edició». A: *Poesia catalana del barroc*. Antologia a cura d'Albert Rossich i Pep Valsalobre. Bellcaire d'Empordà: Vitel·la, p. 25-36.
- VARVARO, Alberto (2012). *Prima lezione di filologia*. Bari: Laterza.